

BROT ÚR FORNUM ANNÁL

1 Inngangur

ANNÁLAEFNI er firna víða í íslenskum handritum og mætti eflaust auka við útgáfu Gustav Storm á íslenskum miðaldaannálum og útgáfu Hins íslenska bókmenntafélags á annálum seinni alda ef leitað væri og víslega er eftir að greiða úr mörgum gátum um uppruna og skyldleika eldri sem yngri annála. Í þessari grein verður ekki í stórt ráðist, en birt brot úr annál sem varðveitt er á fjórblöðungi í Lbs 1206 8vo, skrifað með óþekktri 17. aldar hendi eftir öðrum eldri annál.

Í Lbs 1206 8vo er ósamstæður samtíningur og mun efnið úr ýmsum áttum rekið, skrifað ýmsum höndum á 17. og 18. öld (Páll Eggert Ólason 1927: 233). Annálsbrotið liggur fremst í handritinu. Næst því liggja tvö stök blöð og tvíblöðungur sem slegið hefir verið hlífðarblaði utanum og skrifað á: „Hirðstjóra annáll Jóns sýslumanns Árnasonar á Ingjaldshóli 1360–1739 (vantar aptan af).“ Seinna staka blaðið er autt, en á því fyrra eru raktir í tímaröð hirðstjórar á Íslandi frá 1360 þegar út kom Ívar Vigfússon Hólmur með hirðstjórn, en endar neðst á baksíðu árið 1553 að Eggert Hannesson varð hirðstjóri.¹ Á tvíblöðungnum hefst hirðstjóratalið efst á síðu við árið 1366 á Ormi Snorrasyni og Andrési Gíslasyni eða Gissurssyni og þrýtur neðst á síðu 1744 við andlát jústizráðs og amtmanns Lafrentz og endar í miðri setningu „liggur grafenn ...“. Hirðstjóratalin eru ekki skrifuð með sömu hendi, talið á staka blaðinu sýnist með eldra skrifarlagi og efnislegur munur er í tölunum, hvorugt er skrifað beint eftir hinu. Í handritinu eru ennfremur draumráðningar í fjögurra blaða kveri í smáu broti með fyrirsögn: „DraumaUtþyding Eftir Stafrofs Rød“ og annað fjögurra blaða kver í mjóu broti og eru í því brot úr háttalykli sem vantar framan af en lýkur á 30. hætti, dýrkveðnum drauga-

¹ Samsvaranir að efni og orðalagi má sjá í hirðstjóratalinu á þessu blaði og „annál valds-
manna íslenskra“ í skýringum Björns á Skarðsá við dimm fornryði lögbókar í AM 61 a 8vo, bl.
25r–26r, en sá annáll Björns endar við 1473 er Einar Porleifsson varð úti á Sölvamannagötum og
segir Björn þá: „Eftir þetta höfðu landid útlenskir hirdstiðrar.“ Einar er talinn hafa orðið úti
1452, sbr. *Sýslumannaefir* II, 472–473.

hætti. Þá er í kverinu gríska stafrófið á hluta úr síðu. Af því taka við „Nýfundner Bragarhættir Arna Bóðvarssonar við Bravallar Bardaga Rýmur“, endar á 8. hætti, Bragagjöf.² Þá eru í handritinu brot úr bænum, m.a. hvíta-sunnusamstæðu.

Annálsbrotið er sem fyrr segir fremst í Lbs 1206 8vo á fjórblöðungi og eru fremsta og aftasta blað dekkri og blettóttari en þau sem innaní eru, raufar eru í blaðjöðrum og bendir allt til þess að fjórblöðungurinn hafi verið stakur og hlífðarlaus lengi. Utanum blöðin er brotið gulleitt blað sem á stendur: „Annáll 1213–1303 skr. c. 1620.“ Annálsbrotið er ritað með settleturshendi sem virðist örugglega frá fyrri hluta 17. aldar. Blaðtölur eru engar og verður ekki séð yfir hve langt tímabil annállinn hefir upphaflega náð.

Sunnudagsbókstafir og prikstafir eru notaðir til þess að marka tíma í annálsbrotnu, og er það ótvírætt vitni þess að skrifað er eftir fornum annál. Textinn er skyldari Konungsannál en öllum öðrum fornum annálum sem varðveittir eru. Það sem ótvírætt sker úr um það er grein í 1206 við árið 1294 um landskjálfta á Rangárvöllum, sem segir að brunnar urðu ásýndar sem mjólk í þrjá daga í Flagbjarnarholti, og er orðrétt samhljóða grein við sama ár í Konungsannál (Islandske Annaler:144). Slík grein er hvergi annarstaðar í varðveittum fornum annálum. Annað atriði sem vísar á náinn skyldleika við Konungsannál er að í 1206 segir við árið 1226 að Guðmundur biskup sat á Hólum, en hvergi nema í Konungsannál og Guðmundar sögu C-gerð segir berum orðum að Guðmundur hafi dvalist á Hólum þann vetur; í „Ævi Guðmundar biskups“ segir hann hafi dvalið þrjá vetur að Hólum (1223–1226) (Guðmundar sögur biskups 1983:12). Langflestar greinar í 1206 eru nær orðrétt samhljóða Konungsannál en þó efnislega styttri. Latnesk orð í Konungsannál eru undantekningalaust á íslensku á samsvarandi stöðum í 1206: *legifer* í Konungsannál verður *lögmaður* í 1206; í stað *iterum* í Konungsannál hefir 1206 *annað sinn* eða *annan tíma*, *Θ* í Konungsannál er *deyði* í 1206.

Þær greinar í 1206 sem ekki eiga sér hliðstæður í Konungsannál eiga sér flestar ýmist samsvaranir í Laurentius sögu, Lögmansannál eða Gottskálksannál einsog rakið verður hér að lyktum.

Annálsbrotið í 1206 fer hér á eftir, eins stafrétt og kostur er. Skáletrað er þar sem leyst er úr böndum og sett stærra letur þar sem handritið býður.

² Um bragarháttu Brávallarímna, sjá inngang eftir Björn K. Þórólfsson (1965:ccviii–ccxv).

2 Annálsbrot yfir árin 1213–1303

Texti í Lbs 1206 I 8vo, skrifað á fyrri hluta 17. aldar:

[f] .e Teitur *Biskups* efni for utan.

e k. Utanferd *Gudmundar Biskups*: Teitur deide.

d .k Þjng j Latran. Kosin Magnus til *Biskups*.

Snorre logmadur.

c b. A Vijgdist Magnus *Biskup*. Bardagi a Mel.

a f. færd frændsemi og mægd j logum.

g .f Utkoma Guondar *Biskups* og bruttaka hanz fra Stoli sijnum / og var hann
j Ase vm veturinn.

f s. Teitur Logmadur.

e d i. 1220. *Gudmundr Biskup* j Odda.

c .b Bardagi a Breidabolstad: *Gudmundr Biskup* j Vestfiordum og ad Hölum.

b o. Sien Cometa: Bardagi j Grijms ejj. Guondur *Biskup* hertekin og for utan.
Elldur j Heklu felli hinn fiorde.

Snorre Logmadur annad sinn.

a .o Guondur *Biskup* j Biorguin.

g f .e G. *Biskup* j Þrandheime.

e k.

d .k Utkoma G. *Biskups*. Embætti tekid af Magnuse / og honum utan stefnt af
Petri Erki*Bisku*pe. Elldur j Sio *fjrir* Reijkianesi. Mjrkur vm midian
dag. Rotu sumar hid mikla. G. *Biskup* sat ä Hölum. Klaustur sett j
Videij.

c .b Sanduetur. Magnus *Biskup* for huorgi. G. *Biskup* var j Huammi: Mann-
daudi mikill.

[b a] .f Guondur *Biskup* heima ad Hölum: utan stefnt M[ag]nuse *Bisku*pe
annad sinn.

g .f Utanferd Magnusar *Biskups*. *Biskup* G. heima ad Hölum.

Ridir vmm Alþjng.

f s. 1230.

e c.

d c .b Utkoma Magnusar *Biskups* med brefum Erchibiskups. Saurgadur
kirkiugardur ad Hölum og saunglaust. G. *Biskup* af embætti tekinn og
af stadnum rekinn. Styrmer logmadur annad sinn.

b o. G. *Biskup* j Hofda: Håkallahaust. Hafijsar allt sumar. Rän a Leijrubacka.

a .o Flöd hid mickla og skipabrot.

Brann stadur j Lundi.

- g T. G. *Biskup* heima ad Hölum.
 f e k. Teitur logmadur annad sinn.
 d .k. Deidi Guondur *Biskup*: Deijdi Magnus *Biskup*. Hakon kongr bodadi
 Godordz menn af Jslandi a sinn fund.
 c p. Vjgder *Biskupar* til Jslandz/ *Sigvardur* ³ og Botholfur
 Elldur fjrir Reijkianesi
 b g. Utkoma *Biskupa* Sigu: og Both:
 A g .f 1240. Sien Cometa: Söl raud:
 Elldur fjrir Reijkianesi. Landskialftar mickler fyrir sunnan Land.
 Boolnasott.
 f l. Do Gregorius pape/ pavalaust j ij är Mannfall a Audunarstodum.
 e .l Bardagi j Skálholhti: Bruarfundur. Tüijdægru ⁴ ferd: Glettingar j Alftar-
 tungu.
 d .c Utanferd Botholfs *Biskups*.
 c b o. Floa bardagi
 A .g Elldur j Solheima Jokli
 g t. Deijdi Botholfur Bijskup.
 Pordur Siguatz son fjrstur Jall ä Jslande.
 F l. Vjgdur Hinrech *Biskup*
 e d .k Olafur Logmadur
 c p.
 b g. 1250.
 A .g Sturla Logmadur
 g F l. Olafur logmadur annad sinn.
 e .l Teitur Logmadur Einarson. Brenna ä Flugumýre. Sucku nidur Bær a
 Raudz felli j Orkadal
 d . C
 c h. Bardagi j Gielldingaholhti: Bardage Puerär ejjrum. ⁵
 B æ .g Hakon kongur liet Brenna Halland
 g t.
 f d. Vjg Teitz Logmannz
 Hakon kongr gaf Gizuri Jallz nafn og sendi hann til Jslandz/. Güzur
 Jall hafdi xxx. hia sier huorz dagliga handgengna menn/ hann hafdi og
 lenda menn hier a lande.

³ Fyrst skr. *Sigurdur*, en -ur- breytt í v og -ar- band skr. ofan línu.

⁴ ü skr. líkt og n með tveimur deplum yfir.

⁵ Bardagi *Puerär ejjrum* líkt og bætt við síðar.

Mannfall j Midfirdi/ dou iiij^c manna fra Mariu messu sijdari, og eptir paska viku ad Stad/ Nupe, Backa/ Mel/ Huammi/ Hölum/ og Tiorn. Kijrkiubrunne vndir Laufäse.

e .d Skrida hliof j Būdardal/ lietust vij. menn.

Ketill Logmadur

d c p. 1260. Deijdi Henrik *Biskup*

b .p Hafijs ummhuerfis Jsland.

æ u. Suarid Hakoni og Magnuse Noregs kongum Jsland og þegnar: og æfinligr Skattúr af Jslande/ vmm Nordlendinga og Sunnlendinga fiordung *fjrir* utan Þiorsä/ og vm Vestfirdinga fiordung. Olafur Grænlandinga *Biskup* kom til Jslandz. Elldur j Sölheima Jokli. Mijrkur mikid so söl fal.

g m. Vijgdur Brandur *Biskup* til Höla. Þrijr *Biskupar* a Jslande. A þessu äre Jatudu Oddaveriar Noregskongum Skatti *fjrir* austan Þiorsä vm Sunnlendinga Fiordung.

Þorleifur Logmadur.

f e .l Sien Cometa j Parijs.

Á þessu Sumri suardi Ormur Ormson Noregskongum Skatt *fjrir* Sijdumenn. og þa hofdu allir formenn a Jslandi samþijcktt vmm skatt vid Noregs konga.

d q.

C h. Sugurdur Logmadur.

b .h Vijgdur Jorundur *Biskup* til Höla.

Logtekin Gulapijngs bok/ er Magnus kongr liet setia. Jon Logmadur.

A g t. Deijdi Sigurdur *Biskup*/ og Gizur Jall ä Jslande. Rijskusott a Jslande.

Þorleifur Logmadur annan tijma.

f d. Vijgdur Arne *Biskup* til Skálholtz

Utkoma Arna *Biskups*: Jon L.madur aptur.

e .d 1270.

d q. Magnus kongr sendi til Jslandz Þorvard Þorarinsson og Sturlu logmann og Jndrida med Logbok og var þa jatad kongi þegngillde a Jslande.⁶

Þa var og Logtekinn þijngfara Balkūr j logbokinne/ og tueir Capitular j Erfdabalki vmm festarkonuborn/ og vmm arfleiding.

Þorleifur logmadur þridia sinne.

⁶ Héðan frá og á næstu tveimur blöðum er einsog skrifari letri ögn smærri en áður og hafi atburðina samfelldari.

- cb .p Var logtekin Logbok su er Magnus kongr hafdi sendt til Islandz/ öll/
nema Erfda Balkur utan þa ij capitula er adur voru logtecknir
Sturla logmadur odru sinne.
- aa V. Petta haust var jatat ä Jslande ad Marteins messu/ Erfda bæiki/ j logbok
þeirre/ er Magnus kongr hafdi sendt til Jslandz med Rafne og Sturlu
- g .M Stefnt almennt þjng til Leonciam/ sneru þa Gricker til Christni aptur
med Gudz Mijskun/ og radúm Gregorij pava.
- f .e A Laurentius messu kom það hagl j Prandheime/ ad stæstu haglsteinar
stodu XV. aura.
- e d q. Goe hrijd.
- c h. Magnus kongr giorde Raffn Oddson Jslanding Riddara sinn /og var það
fjirsta Riddara nafn/ sem Jslanders hofdu.
Annar var Torfi Arason Riddari 1448
Pridie Þorleifur Björnson Riddari. 1490.
- b . h Gaf Magnus kongr lendum monnum Bäröns nafn.
A n. 1280
- g f.M Kom Jon ut med hina njiu bok.
- e .d Logtekin Jonz bok a Jslandi. Jon logmadur.
Suarid Eirijki Noregs kongi og Hakoni hertuga Land og þegnar a
Jslande.
- d j.
- c .l Utkoma herra Raffns og herra Ellings med logsögn og kongs brefum/ ad
leikmenn skjöldu taka Stadj ä Jslandi.
- b a u. Teknar nockrar kirkiu eignir undir Leik manna valld a Jslandi
- g e. Sendi Eirijkur kongur Gudmund Hallson til Jslandz/ ad krefia menn j
Leidangur (vm landuörn) Adalbrandur og Þoruardur Helgason fundu
NijiaLand.
- F .e Utan stefnt nær ollum handgengnum monnum a Jslandi og CC. af
Bændalijd.
- e r. Ellendur Logmadur hafdi fyrstur Logmanna sijslu.
[d] c h.
- b . A Kirkiur a Jslandi gefnar aptur Arna Biskupe j Skalholtz Biskups dæme.
a n. 1290
- g .n Boolnasott a Jslande. Giefnar kirkiu eignir prestum j Skalholtz Biskups
dæme. Jokulvetur mikill/ og fellivetur.
- F e r. Utkoma Þordar Hallsonar og herra Kristofori med kongs brefum/ ad
leikmenn skuli taka Stadi alla og kirkiueignir/ so sem verid hefr/ ad
Jsland kom undir kongsuald j Noregi.

Sigurdur Gudmundson Logmadur.

d i. Leikmenn toku nokkrar kirkiueignir a Jslande.

C. l Haukur Ellendsson Logmadur. Skrida hliop j Fagradal/ þar lietust xj menn.

Spratt Jord j sundur j Landskialfta a Rangärvollum/ og Rang ä fiell ur farveg sijnum. Og hus fiellu ofan af Landskialfta. Enn Brúnnar urdu asijndar sem miolk um iij daga j Flagbiarnarholtti.

b o. Sætt Arna Biskups og Almennings um Stadi og kirkiueignir a Jslandi. Danmörk j Banne.

A g e. Jorundur Biskup <setti> Canoca Klaustur ä Modruvollum j Horgardal/ Enn Núnuklaustur ad Stad j Reijnenesi. Þordur Logmadur.

F .e

e r. Utkoma herra Sturlu Jonssonar og Þor[lacs] Narfasonar med Logsogn.

d .k Herra Jon Logmadur sagdi nafnböt af herra Erlendi og Sturlu Jonzsyne.

cb .A 1300. Elldur j Heklufelli hinn fimti. Landskialfti fjrir sunnan Land og mjrkrur vjda umm hjerúd : og Sandfall mikid/ og hallæri/ Og margir bæir hropudu nidur af Jardskialfta. Pollakur Logmadur.

A n. Sien Cometa bædi j Noregi og a Jslande. Mannfall fjrir nordan Land fjrir jol og eptir fiell/ ei færra enn .v. hundrud manna Þa komu ut ij logmenn norskir/ herra Lodinn og herra Bardur Hognason.

g .n Eclijpsis Lunæ XIX kalend: Febr: Suarid kong Hakoni Land og þegnar a Jslande og jatad Logbok til vmmböta virdulegs herra Hakonar kongs. Gudmundr Sigurdarson logmadur og Snorri Markusson fjrir sunnan land

F s. Kom ut Krokalfur med hirdstiorn/ hann kom ut med margar nijungar og giordi bændur utlæga/ enn þeir villdu ei lijda honum og giórdu atfór a Hegranes þjinge/ og so ä Oddeýrar þingi/ vard honum það til hialpar ad Þordur af Modruvollum og adrir menn báru ijfir hann skiolldu.

3 Sérstaða annálsbrotsins í 1206 gagnvart öðrum ritum

Nú verða tilfærðar þær greinar í annálsbrotinu í 1206 sem ekki eiga sér hliðstæður í Konungsannál og sagt við hverja grein hvar sjá má samsvaranir, líkindi eða ekki þar sem við mætti búast:

1246: ... Þordur Siguatz son fjrstur Jall ä Jslande.

Hliðstæða þessarar greinar sést ekki í eldri varðveittum annálum. Aftur á móti segir í Lögmánnasannál við árið 1258 „giorde Hakon kongr hinn fyrsta jarl

yfir Íslande Gizor Þoruallds son“ (Íslandske Annaler:257). Sami skilningur er í skýringum Björns Jónssonar á Skarðsá yfir dimm fornryði lögbókar í þætti sem útskýrir orðið „valdsmaður“ og er merktur „Annall valldz manna jslenskra“ í AM 61 a 8vo, bl. 25r–26r.⁷ Þar segir: „Anno 1247 vard fyrstur yfirmadur íslandz alls, med kongs ráði edur leyfi Þórður Sighvatzson, þar næst vard Gissur Jarl á íslandi Þorvalldss.“ Í hirðstjóratali í ÍB 243 4to var Þórður kakali nefndur fyrstur yfirmanna á Íslandi (1247–1259) og þá Gizur jarl Þorvaldsson, og síðan Hrafn Oddsson og svo áfram, endaði 1619 með Friðrik Friis. Handritið er nú glatað.⁸ Hirðstjórátöl eru til í sæg handrita, misgömul og flest lítt könnuð. Traust tal er í Steph 27, bl. 317–320 og ber titilinn „Nøfn Hirdstiora æ Jslande“ og er þetta upphaf á: „Anno 1247 Settur Þordur Kakale yfer lendur Snorra og alt Land.“ Þetta tal endar með Henrik Bjelke 1683 og umboðsmönnum hans en heldur áfram með Heidemann landfógeta og þar á eftir fer skrá yfir stiftamtmennt, amtmenn og landfógeta en sá yngsti í talinu er Otto Manderup Rantzau stiftamtmaður sem dó í október 1768.

Í Sturlungu segir að veturinn 1247 hafi Vilhjálmur kardináli komið til Björgynjar og lét Hákon konungur þá Gissur Þorvaldsson og Þórð Sighvatzson kæra mál sín svo að kardinálinn var við. Þegar kardináli heyrði mála-vöxtu þótti honum sem hlutur Þórðar hefði við brunnið í skiptum við Gissur og vildi að Þórður færi til Íslands — kvað það og ráð að einn maður væri skipaður yfir landið. Þá var og Heinrekur biskup vígður til Hólastaðar og hélt hann mjög fram hlut Þórðar við kardinála og konunginn. Á Ólafsmessu var Hákon vígður undir kórónu og í veislu þeirri er þá var út í naustinu var það ráðið að Þórður skyldi út, og var hann þá skipaður yfir allt landið til forráða (Sturlunga saga 1911:102). Greinar um landsyfírráð Þórðar kakala í hirðstjórátölum og skýringum Björns á Skarðsá gætu verið byggðar á þessari frásögn Sturlungu sem virðist miða útkomu Þórðar við árið 1247. Greinin í 1206 hefir ein orðið „jarl“ um tign Þórðar og miðar hana við 1246 og er líklega skrifuð beint eftir fornum annál.

1258: ... Güzur Jall hafdi xxx. hia sier huor^z dagliga handgengna menn/ hann hafdi og lenda menn hier a lande.

Þessari grein verður ekki fundin hliðstæða í fornum annálum (sbr. einnig Jón

⁷ Um handritið og tíma þess skrifar lítillega Guðrún Ása Grímsdóttir (1994:250–251).

⁸ Guðmundur Þorláksson getur hirðstjóratalins í þessu handriti og birtir ágríp af því í formála fyrir Hirðstjóra annál Jóns prófasts Halldórssonar (1886:605–607); sbr. *Skýrsla um handritasafn Hins íslenska bókmenntafélags* (1869:100–101; Páll Eggert Ólason 1927:786).

M. Samsonarson 1958:338–339). Í AM 216 c β 4to (uppskrift í AM 216 f 4to) er eftirrit af skrifri Björns Jónssonar á Skarðsá, sem dagsett er 13. október 1654, um tíundir af Skarðsá og er þar í ýmislegt um Gissur jarl, en ekki þetta.

1258: ... dou iiij^c manna fra Mariu messu sijdari/ og eptir paska viku ad Stad/ Nupe/ Backa/ Mel/ Huammj/ Hölum/ og Tiorn.

Í Konungsannál við þetta ár segir einungis „Mannfall í Miðfirði“ en líkt og í 1206 segir í Lögmansannál og Flateyjarannál við árið 1258 og Oddverjaannál við 1257, en í þeim þremur er skýrt orðað að mannfallinu létti eftir páskaviku (Islandske Annaler:133, 257; Flateyjarbók III:533; AM 417 4to, bl. 43v).

1277: Magnus kongr giorde Raffn Oddson Jslending Riddara sinn og var það fjirsta Riddara nafn/ sem Jslensker hofdu.

Annar var Torfi Arason Riddari 1448

Pridie Porleifur Biornson Riddari. 1490.

Hliðstæðu þessarar greinar er ekki að finna í annálum. Í Laurentius sögu biskups í AM 180 b fol (týnt úr AM 406 a I 4to á þessum stað) segir: „giordizt Hrafn riddari“ (1969:10). Í Gottskálksannál segir við árið 1448: „Torfi Ara son hirdstiore. m^o ccccl.“ Í Skarðsárannál segir við þetta ár: „Didrich Píning hirðstjóri á Íslandi og Porleifur Björnsson.“ (Islandske Annaler:371, Annálar 1400–1800:73).

Í skýringum yfir dimm fornryði lögbókar í AM 61 a 8vo, bl. 18r, við orðið riddari, skrifar Björn Jónsson á Skarðsá, líklega vorið 1626:

Anno 1277 giórdr Magnus kongur Herra Hrafn Oddsson jslending Riddara sinn/ Torfi Ara son vard Riddare Porleifur Biornsson vard Riddare.

Sameiginleg heimild liggur líklega að baki þessari grein í skýringum Björns og greininni í 1206 sem hlýtur að vera sótt í aðra heimild en annállinn sem skrifað er eftir.

1281: Kom Jon ut med hina nijiu bok.

Nær sama orðalag er í Gottskálksannál við árið 1280 (Islandske Annaler: 337).

1282: Logtekin Jonz bok a Jslandi.

Nær sama orðalag er í Gottskálksannál við árið 1281 (Islandske Annaler: 337).

1282: Jon logmadur.

Þessi grein á ekki hliðstæðu í annálum. Í Lögmannsannál segir við árið 1301 „kom ok wt herra Jon er verit hafde loghmadr langan tima“ (Islandske Annaler:263, sbr. Jón Sigurðsson 1886:42).

1286: Sendi Eirijkur kongur Gudmund Hallson til Jslandz/ ad krefia menn j Leidangur (vm landuorn).

Þessi setning er nær orðrétt, utan svigagreinin, eins og stendur í Laurentius sögu (1969:11) í AM 180 b fol (týnt úr AM 406 a I 4to á þessum stað). Í Fornaaannál og Flateyjarannál segir að Guðmundur prestur Hallsson kom út með utanstefningarbréfum þetta ár (Islandske Annaler:51, 383), en í öðrum annálum er hans ekki getið við utanstefningar þessar. Árna saga biskups (1972:136) getur síra Guðmundar Hallssonar sem tíðindamanns um utanstefningar Eiríks konungs.

1288: Ellendur Logmadur hafdi fyrstur Logmanna sijslu.

Í Gottskálksannál segir við árið 1290: „vt quoma Erlends og veitter Vestfirder“ (Islandske Annaler:338). Í hirðstjóratalinu í ÍB 243 4to, sem glatað er, hefir staðið að Erlendi Ólafssyni hafi verið veitt yfirsókn yfir Vestfjörðu 1290 (Guðmundur Þorláksson 1886:607). Líklega á Jón Sigurðsson (1886:43) við greinar af þessu tagi þar sem hann segir í *Lögsögumanna tali og lögmanna*: „1290 segja sumir annálar, að Erlendr hafi fengið Vestfjörðu í lèn.“

1303: Kom ut Krokalfur med hirdstiorn/ hann kom ut med margar nijungar og giordi bændur utlæga/ enn þeir villdu ei lijda honum og giórdu atfór a Hegranes þijnge/ og so ä Oddeýrar þingi/ vard honum það til hialpar ad Pordur af Modruvollum og adrir menn báru ijfir hann skiolldu.

Þessi grein á sér nær samhljóða hliðstæðu í Lögmannsannál og Laurentius sögu biskups í AM 406 a I 4to (A) (Islandske Annaler: 263; 1969:27). Í Laurentius sögu í AM 180 b fol. (B) er ekki nefnd aðför að Álfi á Oddeýrarþingi.

4 Um gerð annálsbrotsins í 1206

Annálsbrotið í 1206 er víslaga úr annál sem í hefir einkanlega verið valið efni sem laut að stjórnsýslu Íslands. Áhersla er lögð á biskupa og lögmenn landsins og jarla, svo og embættismenn Noregskonunga á Íslandi. Sagt er frá eið-

um sem íslenskir höfðingjar sóru Noregskonungum, greint frá staðamálum og greinar eru um sóttafar, bardaga, hafískomur, eldsuppkomur, kómetur og tunglmyrkva, en fæstar greinar lúta að útlendum stórhöfðingjum sem eru áberandi í fornum annálum. Í uppskriftinni í 1206 eru nokkrar augljósar villur sem ekki koma fyrir í Konungsannál eða öðrum eldri annálum. Þessar villur gætu sýnt að sá sem skrifaði upp eftir fornum annál var ekki fulllæs á skrift forrits síns eða forritið hafi verið dauft eða brenglað eftir milliliði. Helstu villudæmi eru þessi:

- 1) Við árið 1217 skrifar 1206 „mægd“ í stað „ýmegð“ í Konungsannál og öðrum fornum annálum (Islandske Annaler:125).
- 2) Við árið 1242 skrifar 1206 „Glettingar í Alftartungu“ þar sem Konungsannáll og aðrir fornir annálar og uppskriftir þeirra skrifa „Flettingar i Alftartvngv“ (Islandske Annaler:131). Frá atburðum í Álftártungu 1242 segir í Sturlunga sögu (II:24): „Kolbeinn reið til Álftártungu með allan flokkinn ... Fengu þá allir aðrir menn lífs grið og lima, en váru flettir vápnum og hestum.“
- 3) Við árið 1253 skrifar 1206 „Raudz felli“ þar sem Konungsannáll hefir við árið 1254 „Rávðsvelli“ (Islandske Annaler:133).
- 4) Við árið 1299 segir 1206: „Herra Jon Logmadur sagdi nafnbót af herra Erlendi og Sturlu Jonszyne“ þar sem Konungsannáll og Skálholtsannáll segja: „herra Jon logmaðr sagðr af nafnbót af herra Erlendi ok herra Stvrlv Jons syni“ (Islandske Annaler:146, 199). Hér kynni þó eitthvað að vera málum blandað, Lögmansannáll og Flateyjarannáll nefna Jón herra við árin 1301 og 1306 (Islandske Annaler:263, 388, 390). Jón Sigurðsson (1886:42) bendir á að svo líti út sem nafni hans Einarsson hafi verið sviptur nafnbót en fengið hana aftur.

Annálsbrotið í 1206 er sem fyrr segir skyldast Konungsannál, en hann telur Gustav Storm til norðlenskra annála. Handritið sem geymir Konungsannál, GKS 2087 4to, var á Hólum í Hjaltadal um 1640 og var þá notað til þess að gera hina svokölluðu „Annales Holenses antiquiores“ sem eru í AM 410 4to, en auk Konungsannáls er þar stuðst við eldri annálasamsteypu samhljóða AM 412 4to (Storm 1888:xiii, xxxvii–li). Aðalskrifari AM 410 4to er séra Jón Pálsson sem var einn af skrifurum Þorláks Skúlasonar Hólabiskups og að því er Árni Magnússon ályktar á miða við AM 412 4to er það með hendi skrifara Þorláks biskups. Í báðum þessum annálauppskriftum

marka sunnudagsbókstafir og prikstafir tímann eins og í annálsbrotinu í 1206. Líkt og í 1206 segir í viðbótargrein við árið 1299 með yngri hendi í annálsuppskrift í AM 421 4to, bl. 8v: „Jon logmadur sagdj nafnbot aff h Ellendj“ (Storm 1888:liv; sbr. Jón Sigurðsson 1886:42). Gustav Storm taldi annálana í AM 421 4to uppskrift frá því um 1650 eftir annálasamsteypu frá Birni á Skarðsá, en viðbótargreinarnar taldi Storm frá seinni helmingi 17. aldar (1888:li–liv). Af því sem nú er sagt er nær víst að annálsbrotið í 1206 hafi verið gert jafnhliða annálsuppskriftum sem urðu til við bókiðju Hólamanna um miðja 17. öld, en einhverjar annálagerðir þeirra eru nú glataðar.⁹

Einsog fyrr segir gætir í 1206 samskonar efnis og er í Lögmannsannál, Gottskálksannál og Laurentius sögu, helst í þeirri gerð sem er í AM 406 a I 4to. Um líkt leyti og annálauppskriftirnar voru gerðar á Hólum voru þar bæði skinnhandritin sem varðveita Laurentius sögu biskups, AM 406 a I 4to og AM 180 b fol. Þá var á vegum Þorláks biskups Skúlasonar gerð uppskrift eftir hinu síðarnefnda og fyllt eftir hinu fyrnefnda. Sú uppskrift er varðveitt í AM 404 4to og átti Þorlákur biskup hana 1641 (Árni Björnsson 1969:xiv, xxxii, xlv). Gottskálksannáll hefir án efa verið lengi á Hólastað eða þar í grennd, Björn á Skarðsá notaði efni úr honum í mest af því sem hann skrifaði um 15. öld í sinn annál (Storm 1888:xxvi–xxvii, Annálar 1400–1800:33).

Af ofansögðu er að ráða að skrifari annálsbrotsins í 1206 hafi verið að verki á Norðurlandi á fyrri hluta 17. aldar og ber brotið því ásamt öðru sér líku vitni um uppskriftaiðju þess tíma. Þótt fáar greinar sem ekki eru í þekktum annálum séu í annálsbrotinu, sýnir brotið að til var sérstakur forn annáll með efni sem nær einvörðungu laut að landstjórn á Íslandi, jafnt andlegri sem veraldlegri, greindi náði frá ferðum og atferli Guðmundar Arasonar biskups og frá staðamálum á tíð Árna biskups Þorlákssonar, lögtöku lögbóka og hver biskupaskipti urðu og lögmanna. Annálsbrotið í 1206 varðar leið um helstu atburði landssögunnar eftir Guðmundar sögu biskups, Sturlunga sögu og Árna sögu biskups og má ætla að embættismönnum fyrri alda hafi ekki verið gagnslaus slík yfirferð í annálsformi þegar sögurnar sjálfar voru ekki á allra hendi en rifja þurfti upp dæmi úr sögunni. Á hinn bóginn væri undur ef svipaðar greinar og þær sem eru í þessu broti hafa ekki verið notaðar þegar settar

⁹ Sbr. *Islandske Annaler*: xxxvi.– Hér er kannski að athuga minnisgreinar Árna Magnússonar sem eyðilagði víst fleiri en eina annálauppskrift, sbr. t.d. minnisgrein II fremst í AM 410 4to þar sem segir „Mig minner eg hafi haft nordan ur landi Annala Excerpta nockur litelvæg, sem eg mun sidan eydilagt hafa ...“, ennfremur greinargerð í AM 411 4to.

voru saman þær sögur sem að ofan voru nefndar.¹⁰ Greinarnar í annálsbrotinu í 1206 um Þórð kakala og Gissur jarl geta gefið vísbendingu um að annálsbrotið eigi skylt við óþekkta sögugerð, en seint verður úr því skorið hvernig þeim tengslum sé háttað.

HEIMILDIR

AM 180 b fol
 AM 216 c þ 4to
 AM 216 f 4to
 AM 404 4to
 AM 406 a I 4to
 AM 410 4to
 AM 412 4to
 AM 417 4to
 AM 421 4to
 AM 555 c 4to
 AM 61 a 8vo
 Steph 27
 ÍB 243 4to
 Lbs 1206 8vo

Annálar 1400–1800 I. 1922–1927. Reykjavík.

Árna saga biskups. 1972. Útg. Þorleifur Hauksson. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.

Árni Björnsson (útg.). 1969. *Laurentius saga biskups*. [Handritastofnun Íslands], Reykjavík.

Björn K. Þórólfsson. 1965. Brávallarímur. Inngangur. *Rit Rímnafélagsins VIII*. Reykjavík.

Bogi Benediktsson. 1889–1904. *Sýslumannaæfir ... með skýringum og viðaukum eptir Jón Pétursson og Hannes Þorsteinsson II*. Reykjavík.

Flatexjarbók. 1868. III. Útg. Guðbrandr Vigfússon, C. R. Unger. Christiania.

Guðmundar sögur biskups I. Ævi Guðmundar biskups. *Guðmundar saga A*. 1983. Útg. Stefán Karlsson. EA. B:6. København.

¹⁰ Í þessu samhengi má nefna ábendingar í formála Jóns Jóhannessonar um að Sturla Þórðarson hafi sett saman Íslendinga sögu eftir smáritum eða minnisgreinum (sjá *Sturlunga saga II* 1946:xxxviii–xxxix; sbr. Jón M. Samsonarson 1958:349). Ennfremur ber að nefna í þessu samhengi æviannál Guðmundar biskups sem varðveittur er í AM 555 c 4to og Stefán Karlsson hefir gefið út og bent á að kynni að hafa verið aðalheimild þess annáls sem liggur að baki öllum varðveittum annálum að því er varðar Guðmund biskup (*Guðmundar sögur biskups I* 1983:xxix).

- Guðmundur Þorláksson (útg.). 1886. Hirðstjóra annáll Jóns prófasts Halldórssonar. *Safn* II:593–784. Kaupmannahöfn.
- Guðrún Ása Grímsdóttir. 1994. Árna saga biskups og Björn á Skarðsá. *Sagnaping helgað Jónasi Kristjánssyni sjötugum 10. apríl 1994*:243–255. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Islandske Annaler indtil 1578*. 1888. Udg. Gustav Storm. Christiania.
- Jón M. Samsonarson. 1958. Var Gissur Þorvaldsson jarl yfir öllu Íslandi? *Saga* 2: 326–365.
- Jón Sigurðsson. 1886. Lögsögumanna tal og lögmanna á Íslandi. *Safn* II:1–250. Kaupmannahöfn.
- Laurentius saga biskups*. 1969. Útg. Árni Björnsson. [Handritastofnun Íslands], Reykjavík.
- Páll Eggert Ólason. 1927. *Skrá um Handritasöfn Landsbókasafnsins* II. Reykjavík.
- Skýrsla um handritasafn Hins íslenska bókmenntafélags* I. 1869. Útg. Sigurður Jónason og Finnur Jónsson. Kaupmannahöfn.
- Stefán Karlsson. 1997. Skrifarar Þorláks biskups Skúlasonar. *Skæðagrös*. Skrif til heiðurs Sigurjóni Björnssyni sjötugum 25. nóvember 1996:175–200. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Gustav Storm (útg.). 1888. *Islandske Annaler indtil 1578*. Christiania.
- Sturlunga saga*. II. 1911. [Útg. Kr. Kålund.] København.
- Sturlunga saga* II. 1946. Útg. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason og Kristján Eldjárn. Sturlunguútgáfan, Reykjavík.

SUMMARY

Lbs 1206 8vo is a seventeenth-century miscellany probably written in the north of Iceland. It includes a fragment from an annal dealing with the period 1213–1303. In the annal sunday dates are marked by dominical letters and *littera punctata*; this shows clearly that it was copied from an older annal which contained selected entries about the government of Iceland. The text is closer to *Konungsannáll* (*Annales regii*) than to other extant medieval Icelandic annals; some entries are closer to *Lögmannsannáll*, *Laurentius saga* and *Gottskálksannáll*, and there are just a few for which there are no parallels in any extant annals. In the fragment the material has been truncated and bears many resemblances to material in *Guðmundar saga biskups*, *Sturlunga saga*, *Árna saga biskups* and *Laurentius saga*. The fragment could therefore represent all that remains of an annal which was once used as a source in saga writing, or could have been compiled with the aid of sagas and later used as a convenient summary of Icelandic history.

Stofnun Árna Magnússonar
Árnamóti við Suðurgötu
 101 Reykjavík